

השtron על פי מה שمرאה בחוש מדומה, ופוגמים על ידי זה באמונת החכמים. ואם הנגף בא והחורבן התפשט ר"ל, זה לאות שלא שבו מפני רוע הגזירה, אלא אדרבא עדין כופרים ברבותיהם. ואמרו ז"ל שככל פורענות מתחלה מן הצדיקים, כי הם נענשין בעונ הדור (ויש טעם ברורים לזה. אלא שא"א להאריך, אולי אובל לבאר פעם אחרת). אבל אם אין שבין גם עי"ז, הרי יש כאן מקום לחילול ה' עוד יותר גדול. עי' רשי' (יומא פ"ו ד"ה באמור) 'והכל אומרים מה הועילו... ראה החסידים והחכמים רעה באה עלייהם...', עי"ש. וכן הוא כל דרך המתהchkim מהאמת, להראות בחוש שהצדיקים אוכדים בצדקתם. וכן גם במודכי הי' יוכולים להראות באצבע כי סוף סוף צדקתו הכספיו - אבל הם עשו תשובה. מدت האומות היא לטען עם ה' אלה - וואעפ"כ - מארציו יצאו, אבל מدت כל ישראל לשוב אל ה' ולהודות על האמת, ולעוזב את דמיון החוש אשר יציג לפניו היצר לכפור ברכותיהם.

חסרון הכרת ההתבטלות לעומת רבותינו - והוא שורש כל חטא ותחלת כל חורבן ר"ל, וכל הזכיות לא ישוו לעומת שורש הכל, שהוא - אמונה חכמים'.

עוד בענין התגרות מרדכי בהמן, וטעם 'איש יהוד' ו'איש ימני' - ע' יערות דברש ח"א דרשו ח, עמ' רלח ואילך (מהדורות ירושלים תש"ס).

דף יג

'כי אין לה אב ואם... עיברתה - מת אביה, ילדתה - מתה אמה'. מכאן (עפרש"י) דנו אהרוןים להוכיה שם 'אב' חל כבר משעת עיבור, ואילו שם 'אם' משעת לידה ואילך, ונפקא מינה לכמה ענינים. ע': זכר יצחק ח; פוקד עקרים עמ' 25; דבר צדק 'מר מצוה' א; ש"ת דובב מושרים ח"א כ; בית ישע לט. ע"ע בMOVED ביסוף דעת סופה מא:

שכל המגדל יתום ויתומה בתקן ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. וכן אמרו (בسنחדרין יט): שהויאל ומיכל גידלה את בני מירב לפיקר נקראו על שמה. ומכאן יש לזכור שאדם שגדל אצל אחר, יכולם לומר עליו שהוא בן המגדל ולקרא לו כן, וכן שכתב הרם"א (חו"מ מב,טו) שהמגדל יתום וכותב עליו בשטר' בני', או היהת כתוב על המגדלים אותו 'אבי' או 'אמי' - אין זה שטר מזוויף וכשר, הויאל וגדלווה ראוי לקרוא לו כן [וכפי שצין הגר"א מקורו מכאן]. (עפ"י אגרות משה סוף חלק ח).

(ע"ב) 'מאי דכתיב לא יגרע מצדיק עני'ו בשבר צניעות שהיתה בה ברחול זכתה ויצא ממנה שואול...'. באור הדברים, אף על פי שעיקר הסיבה למסירת הסימנים היה כדי שלא לבייש את לאה, אך הייתה טמונה בכך נקודה נפלאה והרגש טוב של צניעות, שלא יתרפסם הדבר שיעקב עשה אליה סימנים. ההרגש הנפלא הזה של צניעות ראה הקב"ה ונתן עניין לשלם לה - מדה בוגר מדה - לדורי דורות. זה סודו של לא יגרע מצדיק עני'ו - שהקב"ה שומר את המעלת הטמונה בצדיק לדורי דורות שלא תימוחק מפנימיות הנשמה עד אלף ואלפים דורות. (עפ"י לקט שיחות מוסר לגורי"א שר, ח"ב עמ' רצב)

'אמור לה: אחוי אנא ברמאות...'. בשם הרבי מלובליין: הלא יעקב איש תם הוא שאינו חריף

לרמות (במו שפרש"י)? – אף ערך שיה א אדם אדון על מדתו, ולא שהמדה תשלוט עליו, אף לא במדת טובה, כי פעמים צריך לחתנהג במדת ההפכית, וזה אי אפשר באשר האדם נשלט תחת מדתו. וזה שנאמר ביעקב איש תם – שהיה 'איש' ואדון על מדת התמיימות גם כן, מתי להיות תם ומתי לא (מובא ב'רימות צופים' סדר אליהו רבבה בג"ס).

ועוד בענין תמותו של יעקב (מספר הפרשיות תולדות עמי תעט):

מי האיש שהתורה מעטרתו בכתר התמיימות ומראה אותו לכל דורות עולם לאמר: ראו פלוני זה שהוא תם ושלם, ואין בכל הדורות שלפנוי ושלאריו תם בתמותו ולא שלם בשלמותו מי הוא וזה איה הוא? התאמיר שככל הולך לתומו ישר דרך תמיד, זוכה לעטרת תפארת זו? והלא במא מעകשים יש בעולם ובמה חתתים, ואם לתומו יהלך תמיד ולא ידע עקפה, הלא יפול בנופלים ויתרסקו איבריו – היכן תמותו של זה והלא שבור הוא ורצוח? נחש ערום מתולה לו לכל אדם בחיו תמיד. כל מעשיו של אותו שחש שהוא טמן לאדם מצודות וחрамים, פחתים ומכבמות, מכסה אותו ומגעיד פנים לאדם שהוא מתולה אליו, כיון הולך ומוליך עמו את קרבנו בדרך הישיר' שלו למן הפליל. להיפרד הימנו אי אפשר; לילך עמו כל דרכו אי אפשר; האדם השלם הנadan נפשו על שלמותו, מה הוא עושים? אף הוא מעמיד פנים בוגר וזה שהוא מעמיד פנים בוגר.

כך הוא עושה: מערים על הערומים ואורב לו לידע היכן טמן לו מה מזוודה, ואינו מגלה לו שהוא יודע. כיון שנטפל אליו העروم בערומו ומראה לו דרך ישירה לילך בה יחו, הולך עמו. הנחש בראש והוא אחורי ואיןו חורש. באים קרוב למקומות הפחות, כסובור זה: עוד מעט ואוקום על הולך אחריו א תפנסו ואהדפנו פתאום לפחת זו – אותה שעיה מקדיםו השלם כהרף עין והודפו פתאום לערום זה אשר לפניו ומפלו בבורו אשר כרכה לו. חופר בור הוא יפול בו, והשלם נשאר שלם כשהיה).

זמי שרי לאדיקי לסגוי ברימותא? אמר לה: אין, עם נבר תתרבר ועם עקש תתפלל. פירוש, מותר לצדיק לעשות תחבולות כדי להזהיר מرمאות הרמיא, אבל לרמותו בדבר אחר – חס ושלום (ויטב"א ב"ב קכג).

וזו לשון המאייר (שם): 'הצדיקים אסור להם לילך בדרך שהיא בו שום צד של רמאות, אף על פי שאין בו גול או גנבה או רמאות גמורה. ומכל מקום אם יש להם עסקים עם בני אדם הרמיאים ומתייראין מהם שם יחו הולכין עטם בתמיימות תחא יד רמאות גוברת עליהם, אף הם יכולים לזראות עצמים כמו תמייריות את הרצועה מעט עד כדי שיעור שבו יחו נשמרים מהם. והוא שאמר יעקב אבינו עט לבן אחיו בראות.

יראה גם כן, שככל תנאים שאדם עווה עם כיזא באלו, אפילו נשבעו עליהם, דעתם שככל שם מתייריים את הקשר יהא הקשר מותר מצד החסיד גם כן ואין עוד איסור...!'

אמר רבי ירמיה: שהיתה מראה דם גדה לחכמים. יש מפרשין לפי שהיתה עם מודכי הצדיק, כדרהילן. ואולם רבי שלמה אלקבץ בספרו מנות הלווי (פנ.) הוכיח שאין זה הטעם, אלא היה מקפdet על הלכות גדה אף מצד היהתה עם הגוי.

[ע' בש"ת שבת הלווי (ח"ט רנדי) שנשאל על בת ישראל שהיתה עם נכרי וברצונה להקפיד בדיני תורה המשפה, כדי שבניה (היהודים) לא יהיו בני הנדה – והורה שם שאין לסייע לה בדבר שהרי בזה מוחזיקים אנו לעוברי עבירה חמורה, והלא היא עיברת עבירה בשאט נפש ואין להזדקק לה, ואין לדמות זאת לאstor שנגהה כדין וכהלכה ולא היה לפירוש מהשוווש].

הקציף הקב"ה אדון על עבדיו לעשות רצון צדיק, ומנו יוספה...? לשם סיבוב הש"ת שוג שר

האופים יחתא ויהרג – כי بلا זה היה מחשב שר המשקימים שיווסף מודיעתו הוא שפטר, ולכן פתר לטובה, שאם יתקיימו דבריו – טוב, ואם לאו – מה אכפת לו, אבל כיוון שפטר חלומו של האופה לרעה, להיתלות על עז, הרי לא היה מסכן עצמו פן לא יקיים כפטרונו ואז הלא שר האופים ינקם ממנה בעבור הפחדו באימת מות, אלא ודאי חכמת אלקים בקרבו ובטוח כי פתרונו יתקיים, שכן הוכירו לפני פרעה, ופושט (משך חכמה ס"פ וישב).

זיהן לא היו יודעין כי מרדכי מושבי לשכת הגזיות היה. דרש ומרדיyi ישב בשער המלך, קצרא...
שהיה מהסנהדרין היושבים בשער (פושט).

זילא היה יודע שבשבוע באדר מ' ובשבוע באדר נולד. המפרשים הקשו על אריכות הלשון, הלא دي היה לומר לא היה יודע שבשבוע באדר נולדותו לא. ועוד יש לשאול מה המעליה בכך שנולד כיוון שמת בו.
ויש לומר על פי המובא בזוהר כי התפשטות של משה נמצאת בכל דור ודור. וזה הכוונה כאן, שאף על פי שבשבוע באדר מ' משה, אך הלא נולד ויישנו במציאות בכל דור ודור (אמר פיינחס. וע"ע באור נחמד במשך חכמה אסתור ט, לא).

ויאת דתך המלך אינם עושים דמפיקי לכולא שתא בשח"י פה"י –
ויאת דתך המלך אינם עושים (עם הכלול) בגימטריא: דמפיקי לכולא שתא בשח"י פה"י.
(גלוינות קהילות יעקב)

... לפיך הקדים שקלין לשקליו והיינו דתנן באדר באחד באחד משמעין על השקלים. ע' בבא רענן בכללו בספר מחשבות חרוץ לר"צ הכהן עמ' 33 ואילך.

*

... זה אמרו דלא נעשה רק לפנים – דמעולם לא הייתה גזירה באמות כלל, כי זה דבר שאי אפשר כלל... וכאמורם ז"ל בחתונת (ג:) על פסוק **כארבע רוחות** דאי אפשר לעולם אלא ישראל שהוא אחר הגלות ב"ד רוחות מ"מ אי אפשר להם לאבדם כלל. וקבלתי דהסנהדרין וכל אנשי בנסת הגדולה שבאותו דור ידעו האמת שהוא רק גזירה לפנים ולא עשו חשבון מזה כלל, רק מרדכי דנעלים ממנה עניין זה הוא שזעק והזעיק על הענן. בר' שמעתי. והענין דרצחה הש"י להעלים זה מרדכי כדי שיתפלל ויריעיש על זה... ועל כן היה מນשפטו ית' שיסבול מרדכי גם כן מצער זה ו גם תמור זה הוא יהיה הגורם לניצוח עמלק לאחר קרם כן, ولو ניתן כל בית המן, כי זה בא ע"י הזעקה שלו, ובכל היהודים נקרו איז עם מרדכי כולם טפלים לו והוא העיקר בתחליה וסתוק...
(мотוך ריסיסי לילא עמ' 123. ע"ש בארכובה)

ישראל. וכן חילקו התוטס). והראב"ד פסק שלא קדשה לעתיד לבוא. ויש מי שפסק שקדושה ראשונה לא בטלה אף בשאר ארץ ישראל (ע' בסוף העיתור 'פרובול'). ומ"מ אין דין בת ערי חומה נוגה כל שאנין היובל נוגה, שאין רוב יושבי הארץ עליה, אף אם הקדשה לא בטלה (ע' ערךין לב-לאג).

ב. הסיק רבashi עפ"י מסורת שמסר רבי לוי, סתום יהיה יש של צער ויש שאינו של צער, אבל יהיה בימי שבמקרא אין אלא לשון צער.

דף יא

כ. שבעים שנה של גלות בבל – כיצד חשבונן, ובמה טעו בחישובן בלשצאר ואחשורוש?

בשנה השניה למלכו, כבש נבוכדנצר הרשע מלך בבל את יהוקים מלך יהודה. לאחר שש שנים (שלש שבעים יהוקים ושלש מרודך בו. ערש"י, ס"ע) אסרו בוחשטים להוליכו בבללה (ולא הוליכו כי מיד מות. סדר עולם), והמלך את יהוכין (יכנין) בנו תחתית. לתשובה השנה שב והגלה את יהוכין לבלל (היא גלות החרש והמסגר) והמלך את צדיקיו, נמצאת גלות יהוכין בשנת שבע לכיבוש יהוקים, שהיא שבעה מלכות נבוכדנצר.

בעבור אחת עשרה שנה החריבו הבבליים את ירושלים והמקדש והגלו את צדיקיו, ומאו החל מניין שבעים שנה. כיצד; –

שנות מלכותו של נבוכדנצר 45. הוציא מהמ 19 שנה עד להורבן הבית כאמור, הרי 26. הוסף עליהן 22 שנה שמלך אויל מרודך [באמת מלך 23, אלא שאינן שנים שלמות, ושהנה אחת עולה למןין נבוכדנצר ולאויל מרודך] – הרי 48. עוד 3 שנים לבשצאר [עד שמנת בהוציאו כל' בית ה' בשנת שלש למלכו], ועוד 4 לדריש המדי ולכורש [זה מלך שנה וחצי וזה שנותים וחצי] – הרי 53. ועוד 14 שני מלכות אחשורוש – הרי 69. ובשנה שלאחר מכן צוה בנו דריש לבנות את הבית. לבשצאר טעה והתחיל לחשב משעה שעלה נבוכדנצר למלוך ועלה לו 70 שנה שנייה למלכותו, [45 של נבוכדנצר + 23 של אויל מרודך + 2 שלו עצמו], ואו הוציא כל' בית ה' ונשתמש בהם ומת מיד. אחשורוש חישב מגמות בבל, היא גלות יכנית. ועלו לו שבעים בשנות שלש למלכו [הפקת 8 משמלך נבוכדנצר עד גלות יכנית, תחתם הוסף שנה אחת לבשצאר ו-4 של דריש וכורש ועוד 3 שלו עצמו] ואו הוציא כל' המקדש.

מכואר בגמרה עפ"י באורי המקראות שבדניאל ובירמיהו, שמלבד חשבון 70 משעת חרבות ירושלים ועוד לבנייתה, יש 70 שנה מכיבוש יהוקים עד שעת פקידה, שנפקדו בשנה ראשונה לכורש מלך פרס. [44 שנה מכיבוש יהוקים עד סוף מלכות נבוכדנצר, ועוד 22 לאויל מרודך כנ"ל, 3 לבשצאר ו-1 לדריש]. כל זה עפ"י פרש"י. וע' דרך בתורי"ד.

דף י – טז

כא. כיצד נדרשו בגמרה המקראות שבסיפור המגילות?

ויהי בימי – לשון צער, משום גורת המן.

אחוורוש – אמר רב: אהיון של ראש [– נבוכדנצר הרשע שנקרא ראש], ובן גילו (= בן מלך) של ראש; הוא הרג והוא ביקש להרוג, הוא החיריב הוא ביקש להחריב שובמלוות אחוורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על ישבי יהודה וירושלים). ושמואל אמר: שהוחזרו פניהם של ישראלי בימי כשלוי קדרה. רבי יוחנן אמר: כל שוכרו אמר Ach (= אי) הראשון. רבי חנינא אמר: שהכל נעשו רשיין בימיו (וישם המלך אחוורוש מס').

הוא אחוורוש – הוא ברשע מתחילה ועד סופו.

המלך – אמר רב: מלך עצמן. יש אומרים לשבה, שלא היה אדם החשוב כמותו למלכות. ויש אומרים לגנאי, שלא היה ראוי למלכות (שלא היה מושע המלוכה) אלא שננתן ממנו מרובה ועמד. מהדו ועד כוש – רב ושמואל, אחד אמר: הodo בסוף העולם וכוש בסוף העולם. ואחד אמר: הodo וכוש עומדות בשמיות, כשם שמלך על זהוו וכושך מלך מטהן מטהן ועד סופו. [שלשה מלכו בכיפה, אהב נבוכדנצר ואחוורוש...].

שבע ועשרים ומאה מדינה – אמר רב חסדא: בתקילה מלך על שבע ולבסוף מלך על עשרים ולבסוף מלך על מאה.

בימים ההם כשבת המלך אחוורוש על כסא מלכותו [ולאחריו כתוב בשנת שלוש למלכו] אמר רב בא: מהו 'שבת' – לאחר שנתישה דעתו, אמר: בלשצ' חשב שבעים שנה של גלות בבל וטעה בחישובן והוציא את כל המקדש ונשתמש בהם ומיד מת, אני השבתי ולא טעית. וחישב שבעים שנה מיום SEGEL, כיון שראה שמלאו שבעים ולא נגאלו, אמר: מעתה ודי לא ייגאלו עוד. והוציא כל המקדש והשתמש בזון. בא שטן וריך בינויהם והרג את ושתוי.

... חיל פרס ומדי הפרתמים... [ולהלא הוא אומר: למלכי מדי ופרס – סנק מלכים ופרתמים למדין] – אמר רב בא: תנאי התנו בינויהם; אם ממן מלכים – מכמ' אפרכין (= מושלי מחוות), ואם מכמ' מלכים, ממן אפרכין.

בחראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גודלו – אמר רב יוסף בר חנינא: מלמד שלבש בגדי כהונה [שנאמר בהם לכבוד ולתפארת].

ובמלואות הימים האלה – רב ושמואל, אחד אמר: מלך פיקח היה [שקיים תחילת את הרחוקים, שהרי את בני עירו כל אימת שחפץ יכול לפייסם], ואחד אמר: מלך טיפש היה [שמתחלת היה לו לקרב לבני עירו, שם יمرדו בו האחים יעמדו אלו עמו].

בחצר גת ביתין המלך – רב ושמואל, אחד אמר: הרاوي לחצר – לחצר, הרاوي לגינה – לגינה, הרاوي לביתין – לביתין. ואחד אמר: הוישב בחצר – ולא החזיקתו, בגינה – ולא החזיקתו, עד שהכנים לביתין והחזיקתו. במתניתא שננו: הוישב בחצר ופתח להם שני פתחים, אחד לגינה ואחד לביתין.

חור כרפס ותכלת – רב אמר: חור – חורים חורים. ושמואל אמר: מילת לבנה (חור' – לשון חיר') הצעיר להם. כרפס – אמר רב יוסף ברבי חנינא: כרים של פסים.

על גלילי כסף ועמודי שיש, מטות זהב וכסף – תנאי, רב יהודה אומר: הרاوي לכסף – לכסף, הרاوي זהב – זהב. אמר לו רב נחמייה: אם כן אתה מטיל קנהה בסעודה, אלא הן של כסף ורגליהן של זהב.

בהת ושת – אמר רב הייסי: אבנים שמתוחוטות על בעליהם (רט"י: שבעליהם מוחטטים ומוחורים אחרים, ככלומר קירות).

ודר וסחרת – רב אמר: שורות سورות סביב. ושמואל אמר:aben טוביה יש בכרכי הים ודרה שמה, הוישיבה באמצע סעודה ומאריה להם כצחרים. דברי רב יeshmuel תנא, שקרא דרור לכל בעלי סחרה.

והשכות בכלוי זהב וכליים מכלים שונים – אמר רב בא: יצתה בת קול ואמרה להם: ראשונים כלו מפני כלים – שנשתמשו בכלוי המקדש) ואתם שונאים ושותים בהם.

וינו מלכות רב – אמר רב: מלמד שכל אחד ואחד השקחו יין שגדול הימנו בשניהם. והשתיה כdot – אמר רבי חנן ממשום רב מאיר: כdot של תורה; מה dot של תורה אכילה מרובה משתיה (רש"י: בקרבתנות המזבח), אף סעודתו של אותו רשות אכילה מרובה משתיה. אין אונס – אמר רבי אלעזר: מלמד שכל אחד ואחד השקחו מין מדינתו. לעשות כרצון איש ואיש – אמר רבא: לעשות כרצון מרדכי (איש יהודה) והמן (איש צר ואויב. פרש"י: הם היו שדי המשקדים במשתיה).

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות [ולא 'בית הנשים'] – אמר רבא: שניהם לדבר עבירה מתכוונו. (זה נואף וו נואפת, הוא אומר להראות את יופיה והוא לך מתכוונה). ביום השבעי כתוב לב המלך בין – וכי עד עכשו לא הטיב לבו בין? – אמר רבא: יום השבעי שבת היה, שישראל אוכלים ושותים מתחילה בדברי תורה ובדברי תשבחות, אבל עכ"ם שאוכלים ושותין אין מתחילה אלא בדברי תפלות, וכן בסעודתו של אותו רשות הלו אומרים מדיות נאות והלו אומרים פרשיות נאות. אמר להם אchosorus כל' שאני משתמש בו אינו לא מדוי ולא פרט אלא כשיידי, צונכם ליאו, אמרו לו: הן ובכלב שתה ערומה, שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו – מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומשיטתן ערומות ועשה בהן מלאכה בשבת, היינו דכתיב אחר הדברים האלה כשק חמות המלך אchosorus זכר את ושתי ואת אשר נגור עלייה – כשם שעשתה כך נגור עלייה.

ותמאנן המלכה ושתי – והרי גם היא מתכוונה לדבר עבירה? א"ר יוסי בר חנינה: מלמד שפרחה בה צערת. במתניתא תנא: בא גבריאל ועשה לה זnb. (לא זnb ממש, אלא כל דבר שימושה מידתו הרגילה קרווי זnb. עפ"י הערך).

ויקץ המלך מאד וחתמו בערה בו – מודיע בערה בו כל כך? אמר רבא: שלחה לו, בן שומר – הסוסים של אבא אבא היה מרבה בשתי ולא משתכר ואתו אדם משתמש בינו – מיד יחתמו בערה בו.

ויאמר המלך לחכמים – רבנן – ידע העתים – שיעודים עבר שנים ולבכוו חדשים. אמר להם: דנוה ל'. אמרו מה נעשה, נאמר לו לזרגה – לאחר כישיר ינו מעליו יתבענה מאיתנו, נאמר לו לעובה – הלא זילולה במלכות. אמרו לו: מיום שחרב בית המקדש וגלוינו מארצנו ניטלה עצה ממנו ואין יודעים לדון דיני נפשות, לך לעמון ומואב היושבים במקומם, כיין השוקט על שמרין. מיד והקרב אליו... – אמר רבי לוי: כל פסוק זה על שום קרבנות נאמר (שהמלכים הוכרו לפני הקב"ה וכות הקרבנות של ישראל, כדי לעשות להם נקמה בושתי ותבואה אסתר למלך במקומו); כרשנא – אמרו מלacci השתת לפני הקב"ה: רבוינו של עולם, כלום הקריבו לפני קריבים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפני. שתר – כלום הקריבו לפני שתי תורם. אדרמתא – כלום בנו לפני מזבח אדרמה. תרשיש – כלום שימשו לפני בגדים כהונה... מרס – כלום מירסו בדם לפני. מרנסא – כלום מירסו במנחות לפני. מומוכן – כלום הכנינו שלחן לפני.

ויאמר מומוכן – תנא: מומוכן זה המן, ולמה נקרא שמו מומוכן – שמו לפורענות. אמר רב כהנא: מכאן שההדיות קופץ בראש.

להיות כל איש שר בביתו... – אמר רבא: אלמלא אגרות הריאשנות (שהוחזק בהן שוטה בעיני האומות) לא נשתייר משונאים של ישראל שריד ופליט (שהיו ממהרים להרוגם במצות המלך). אמרו, מהו זה ששולח לנו להיות כל איש שור בביתו, פשיטא, אפילו הגרדן בביתו מושל הוא.

ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו ויקבעו את כל נערה בתוליה... – כל ערום יעשה בדעת – זה דוד שבקשו לו נערה בתוליה אחת, כל מי שהיה לו בת החביה. וכיסיל יפרש אולת – זה האחזרוש, כל מי שהיה לו בת החביה ממנה.

איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יair בין שמעי בן קיש איש ימי – אם ליחסו בא, היה לו לילך ולהזכיר עד בניין, אלא נקט את אלו שוכלים על שמו נקרואו; בן יair – בן שהoir עיניהם של ישראל בתפלתו. בן שמעי – בן שמעי אל תפלתו. בן קיש – שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו. 'יהודי' ו'ימי' – אמר רב נחמן: מרדכי מוכתר בניימוסו (= בשמות) היה. ארבעה אמר ריב"ל: אביו מבניין ואמו מיהודה. וחכמים אומרים: משפחות מתגוררות זו בזו, משפחות יהודה אומרת: אני גרמתי שמרדי נולד, שלא הרגו דוד לשמעי בן גרא, ומשפחתי בניימן אומרת: ממני הוא בא. רבא אמר: הכנסת ישראל אמרה לאידך גיסא (= לצעקה ולא לשבח)... רב יוחנן אמר: לעולם מבניין הוא בא, ומדוע קראו 'יהודי' – על שום שכפר בעבודה זהה, שככל הכהפר בע"ז נקרא 'יהודי'...

וייה אמן את הדסה היא אסתר – רב מאיר אומר: אסתר שמה, ולמה נקרא שמה הדסה על שם הצדיקים שנקראו הדסים. רב יהודה אומר: הדסה שמה, ולמה נקרא שמה אסתר על שם שהיתה מסתירה בדבריה. רב נחמיה אומר: הדסה שמה ולמה נקראת אסתר שהו אמות הולמים קורין אותה על שם אסתר (= שהיתה פיה לבנה). בן עזאי אומר: אסתר לא ארכבה ולא קזרה היהת אלא בינוונית כהדים. רב יهوשע בן קרחה אמר: אסתר יקרוקת היהת (כהדים) וחוט של חסד משוך עליה. כי אין לה אב ואם... ובמות אביה ואמה... – למה לי, אמר רב אחא: עירבה – מות אביה. ילדה – מותה אמה.

...לקחה מרדכי לו לבת – תנא משום רב מאיר: אל תקרי לבת אלא לבת.

... ואת שבע הנערות – אמר רבא: שהיתה מונה בהן ימי שבת. וישנה ואת נערותיה... – אמר רב: שהאכילה מאכל יהודי. ושמואל אמר: שהאכילה קדלי (= שומן-העורף) חורר (רש"י) ומtron אונסה לא בענשה. Tos: ח"ז, היא לא היהת אוכלה). ורב יוחנן אמר: מי אף לנקיון ולהסרת השער. רב הונא ששה חדשים בשםן המור – רב חייא בר אבא אמר: סטכת (ר"מ: מי אף לנקיון ולהסרת השער). רב הונא אמר: שמן זית שלא הביא שליש. ולמה סcin אortho, שמשיר את השער ומעידן את הבשר. בערב היא באה ובקבר היא שבה – אמר רב יוחנן: מגנותו של אותו רשות למדנו שבחו שלא היה משמש מטתו ביום.

ותהי אסתר נשאת חן בעני כל ראייה – אמר רב אלעוז: מלמד שלכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו. ותלקח אסתר אל המלך אחזרוש אל בית מלכותו בחדש העשיר הוא חדש טבת – ריח שננה גוף מן הגוף.

ויאhab המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות – אמר רב: ביקש לטעם טעם בתוליה – טעם, טעם בעוליה – טעם.

ויש המלך משתה גдол... את משתה אסתר, והנחה למדינות עשה, ויתן משאת CID המלך, ובהקבץ בתולות שנית ומרדי ישב בשער המלך – עשה משתה ולא גילהה לו, הסיר המס בשביבלה – ולא גילהה לו, שילח מתנות – ולא גילהה, הילך ונטל עזה מרדי, אמר: אין אשה מתקנאה אלא בירך חבירתה, ואף על פי כן לא גילהה לו, שכתרו אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה... [בשבר צניעות שהיתה בה ברחלה... בשאול... זכה ויצאה ממנה אסתר].

ואת מאמר מרדכי אסתר עשה – אמר רב ירמיה: שהיתה מראה דם נדה לחכמים. כאשר הייתה באמנה

אתו – אמר רבה בר לימה (בשם רב) שהיתה עומדת מהיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי.

בימים ההם ומרדי יושב בשער המלך קצף בוגתן ותרש – הקציף הקב"ה עבדים על אדוניהם לעשות נס לצדיק. ויודע הדבר למרדי – אמר רבי יוחנן (רבי חייא בר אבא. כ"ה לעיל ז): בוגתן ותרש שני טرسים היו והיו מספרים בלשון טורסי ואומרים מיום שבאת זו לא ראיינו שינה בעינינו, והוא וניטיל ארס בספל כדין שימות, והם לא היו יודעים כי מרדכי מושבי לשכת הגזירות היה ויודע בשבעים לשון. אמר לו: והלא אין משמרתי ומשמרתך שווה, אמר לו: אני אשמור משמרתי ומשמרתך, וזה שכטוב ויבקש הדבר ימצא – שלא נמצאו במשמרתם.

ותאמר אסתור למלך בשם מרדכי – אמר רבי אלעזר ברבי חנינא: כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם.

אחר הדברים האלה גדל המלך... – אמר רבא: אחר שברא הקב"ה רפואה למכה, [שאמר ריש לקיש, אין הקב"ה מה מכה את ישראל אלא א"כ בורא להם רפואה תחילה...].

ויבנו בעניין לשלוח יד במרדי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי... להשמד את כל היהודים – אמר רבא: בתחילה במרדי לבדו ולבסוף בעם מרדכי – הם החכמים, ולבסוף בכל היהודים.

הafil פור הוא הגורל לפניו המן מיום ליום ומחודש לחודש – כיוון שנפל פור בחודש אדר שמה שמהה גודלה, אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה, ולא היה יודע שבשבועה באדר מות ובשבועה באדר נולד.

ישנו עם אחד מפוזר ומפזר בין העמים בכל מדינות מלכותך – אמר רבא: אין יודע לספר בלשון הארץ כהמן; אמר לו המן לאחশורוש: בא ונכלם, אמר לו: ירא אני מלךיו שלא יעשה כי כמו שעשה בראשונים. אמר לו: ישנו מן המצוות. אמר לו: יש בהם חכמים. אמר לו: עם אחד הם. שמא תאמר קרותה אני עושה במלכותך – מפוזרים הם בין העמים. שמא תאמר יש הנאה מהם – 'מפורד', כפירה זו שאינה עושה פירות. ושמא תאמר יש מדינות (קטנות) מהם, תלמוד לו מוד 'בכל מדינות מלכותך'. ורתויהם שנות מכל עם – שאינם אוכלים ממן, אינם נושאים נשים ממן ולא משאיכים לנו. ואת דת המלך אין עשים – שמוציאים לכל השנה בשהי' פה"י (= שבת היום, פסח היום ואסורים אנו במלוכה). ולמלך אין שוה להניהם – שאוכלים ושותים ומבזים המלכות; נופל וbove בכוסו של אחד מהם – זורקו ושותהו, ואם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהם – חובטו בקרקע ואינו שותהו.

אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרה אלף ככר כסף אשקלול... – אמר ריש לקיש: גליו וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקל שקלים שקליהם לשקליו, והוא שנינו באדר משמעיים על השקלים.

ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעניין – אמר רבי אבא: משל דאחשורוש והמן דומה לשוני בני אדם, לאחד היה לו תל ולאחד חריין, וכל אחד היה חפץ לknوتם בדים את של חברו, לימים נזודונו זה אצל זה, אמר לו בעל חריין לבעל התה: מכו רלי פְּלָקָה, אמר לו: טול אותה בחנים, והלוא. ויסר המלך את טבעתו – אמר רבי אבא: גודלה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנו באה להם לישראל שכטום לא החזירום למוטב ואילו הסרת טבעת החוריתן למוטב.

ומרדי יידע את כל אשר נעשה... ויצק עקה גודלה ומרה – מה אמר? רב אמר: גביה המן מאחשורוש (שמלאו לבו לדבר שלא עלה על לב אחשורוש). ושמואל אמר: גבר מלך עליון מלך תחתון (כינוי הוא בלשון נקיה).

וთחלחל המלכה – אמר רב: שפיסה נדה. ורבי ירמיה אמר: שהוצרכה לנכבה. ותקרה אסתר להתרך – אמר רב: התך זה דניאל ולמה נקרא שמו התך שחתכוו מגודלו. ושמואל אמר: שכל דברי מלכות נחכמים על פי. לדעת מה זה ועל מה – אמר רב יitzחיק: שלחה לו, שמא עברו ישראל על חמשה חמשי תורה שכתוב בהם מזה ומזה הם כתבים.

ויגידו למרדיי את דברי אסתר – ויאילו התך לא הילך להשיבו דבר, מכאן שאין מшибים על הקללה. לך נסוס את כל היהודים... אשר לא כרת – אמר רבabi: שלא כדת כל יום ויום, שבכל יום ויום באונס ועכשו ברצון. וכאשר אבדתי אבדתי – כשם שאבדתי מבית אבא כך אבד מנך. ויעבר מרדכי – אמר רב: שהעביר יום ראשון של פסח בתענית. ושמואל אמר: שעבר שלולית המים (לאסוף היהודים שב עבר השני).

ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות [זואין כתוב בגדי מלכות] – אמר רב כי אלעזר אמר רב כי חנינא: מלמד שלבשתה רוח הקדש.

וכל זה איננו שוה לי – אמר רב כי אלעזר אמר רב כי חנינא: בשעה שראה המן את מרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי – זה בא בפירושו וזה בא בפירושו – מרדכי בא אליו בטענת עשור והמן בא בטענת עוני, שמכר המן את עצמו למרדיי קודם לכך ימים רבים בערך לחם). – מלמד שכל גנוזו של אותו רשות חוקקים על לבו ובשעה שראה את מרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי. ותעמד בחצר בית המלך הפנימית – אמר רב כי לו: כיוון שהגעה לבית הצלמים נסתלקה הימה שכינה... ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עמדת בחצר נשאה חן בעניין – אמר רב כי יהונתן: שלשה מלאכי השרת נודמננו לה באותו שעה, אחד שהגביה את צווארה ואחד שמשך חות של חסד עליה ואחד שמתה את השרביט. וכמה? אמר רב כי ירמיה: שתי אמות היה והעמידו על שתים עשרה, ואמרי לה: על ש עשרה, ואמרי לה על עשרים וארבעה. במתניתא תנא: על שניים... רבה בר עופרן אמר מושם רב כי אלעזר ששמעו מרבו ורבו מרבו: מאתים.

ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש – חצי המלכות ולא כל המלכות, ולא דבר שוזען למלכות, ומהו – בית המקדש.

יבוא המלך והמן היום אל המשתה – מה ראתה אסתר שזימנה את המן: פהים טמונה לו שנאמר יהי שלחנם לפנייהם לפח (רב כי אליעזר); מבית אביה למדה שנאמר אם רעב שנאך האכילתו לחם (רב כי יהושע); כדי שלא יטול עצה וימרוד (רב כי מאיר); כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית (רב כי יהודה); כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסחו דעתם מן הרחמים (רב כי נחמה); כדי שיהא מצוי לה בכל עת (אולי תוכל להבשilio בשום דבר לפני המלך. רב כי יוסט); אולי ירגיש המקום (שה אף מקרבת שונאים של ישראל. אי נמי ירגיש שני נמי צריכה להחניף לרשות ולולול בכבודו. רשי) ויעשה לנו נס (רב כי שמעון בן מנסיא); אספיר לו פנים כדי שיחרג הוא והוא (רב כי יהושע בן קרחה); מלך הפקפכן היה (וחזר בדיבורו, אמרה שמא אוכל לפתו ולחורגו ואם לא יהיה מזומן תעבור השעה ויחזרו בו. רבן גמליאל); קנאתו (להמן) במלך, קנאתו בשרים (רב כי אלעזר המודע); לפנוי שבר גאון' (רבבה); בחומם אשית את משתיהם והשכתריהם למען יעלוז ויישנו שנתן עולם ולא יקיצו נאם ה" (אבי ורבא). מצאו רבה בר אביה לאליהו, אמר לו כמו מי ראתה אסתר ועשה כן? אמר לו: ככל התנאים וככל האמוראים.

ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו – וכמה רוב בניו? אמר רב: שלשים, עשרה מתו ועשרה נטלו ועשרה מחזרים על הפתחים. והחכמים אמרו: אוטם שמחזרים על הפתחים שבעים הוי... ורמי בר אבא אמר: כולם מאתים ושמונה הוי...

בלילה הוא נדדה שנת המלך – אמר רבי תניחסו: נדדה שנת מלכו של עולם. והכמים אמרו: נדדו עליונים נדדו תחתונים. רבא אמר: שנת המלך אחשורוש ממש, שתמה וחשש שמא אסתר והמן זוממים לחתר תחתין, וփצץ לידע שמא יש אדם שעשה לו טובה ולא פרע לו [זומשים כך אנשי נמנעים ולא מגלים לי הדבר].

ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים ויהיו נקראים מאליהם.

וימצא כתוב – מלמד שושמי (סופר המלך, ושונא ישראל היה) מוחק וגביאל כתוב.

לא עשה עמו דבר – אמר רבא: לא מפני שאוהבים את מרדכי אלא מפני שונאים את המן.

...על העץ אשר הכין לו – לו (עצמו) הכין.

ויאמר המן בלבו... – מכאן אמר רבי אליעזר: אסתר ברוח הקודש נאמרה (שאל"כ מנין ידעו כתבי המגילה שכך אמר בלבו. ורבא פרק הראה משומש שלא היה אדם חשוב אצל המלך כמעט כמותו, ולך הרבה מאד בדברי כבוד, כי ודאי לעצמו נתכוין. לעיל ז).

...ועשה כן למרדי – אמר לו: מיהו מרדכי. אמר לו: הרבה מרדכי יש ביהודים. אמר לו: גם זה תן לו – הישוב בשער המלך. אמר לו: די לו בכפר אחד או בנהר אחד (לייטול מכס). אמר לו: גם זה תן לו – אל תפל דבר מכל אשר דברת.

ויקח המן את הלבוש ואת הסוס. הלק ומצאו שישובים התלמידים לפניו ומראה להם הלכות קמיצה... ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש... כאשר היה הולך בשביל של בית המן, ראתהו בתו... והמן נדחק אל ביתו אבל על בתו וחפויראש – על שאריע לו.

ויבא את אהביו... ויאמרו לו חכמיו – אמר רבי יוחנן: כל האומר דבר חכמה אפילו באומות העולם נקרא חכם.

אם מורע היהודים... – אם משאר שבטים הוא בא – יכלת לו, ואם משבט יהודה ובנימין אפרים ומנשה – לא יכלת לו, שהם שליטים באוייהם...

כני נפול לפניו – דרש רבי יהודה בר אלעיה: שתי נפילות הלו מה? – אומה זו משוללה לעפר ומשוללה לכוכבים; כשהם יורדים עד עפר וכשהם עולמים עד לכוכבים. עודם מדברים עמו וסדריסי המלך הגיעו ויבהלו... – מלמד שהביאו בבהלה (ולא רחץ יפה מטינופו. רשות).

כני נמכרנו אני ועמי... כי אין הצד שווה בנזק המלך – אמרה לו: צר זה אינו שווה בנזק של מלך, קינא בונשטי והרגה, עתה מקנה כי ורוצה להרגני.

ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה – אמר רבי אחיה: בתחילת על ידי תרגמן, כיוון שאמרה לו בת מלכים אני, מבית שאל, מיד ויאמר לאסתר המלכה. ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע זה – אמר רבי אליעזר: מלמד (MRIBOI הכתוב) שהיתה מוחוה לפני אחשורוש ובא מלאך וטטר ידה לפני המן.

והמלך קם בחמתו... והמלך שב מגנת הבית... – מ崎ש שיבת לקימה, מה קימה בחימה אף שיבת בחימה, שהליך וראה למלאכי השרת שנדרמו לו לאנשי ועוקרים אילנות בוסתנו, ואמר להם מה מעשיהם? אמרו לו: כך ציינו המן. בא לבתו והמן נפל [ולא נפל] – מלמד שבא מלאך והפלו עליה. אמר ווי מבית ווי מבחוץ. ויאמר המלך הגם לכבות את המלכה עמי בבית.

ויאמר חרבונה... – אמר רבי אליעזר: אף חרבונה רשות, באotta עצה היה, כיוון שראה שלא נתקיימה עצתו – מיד ברחה...

וחמת המלך שככה – שתי שכבות; אחת של מלכו של עולם ואחת של אחשורוש. יש אומרים כך: אחת של אסתר (– שהיא כuous על מה שעשה המן לאסתר) ואחת של ושתי.

לייהודים הייתה אורה ושמחה ושן ויקר – אמר רב יהודה: אורה זו תורה... שמחה זה יום טוב... ששן זו מילה... ויקר אלו תפלין...

ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרנו היהודים... ומה שאלתך... (התחל בדברי כעס וסופה בא לפיסה) – אמר רב אחוי: מלמד שבא מלך וטרו על פין.

ובבזה לא שלחו את ידם. כיצד ידעו זאת? – מלמד שאסתר ברוח הקודש נאמרה (רבי יוסי בן דורמסקית), או שמא שלחו שלוחים מכל המקומות למרדכי ואסתר לומר לא נגענו בבזה, שלא ירע למלך ורבא – לעיל ג. וברש"י).

ובבאה לפני המלך אמר עם הספר – ייאמר בה מה שכתוב בספר. (רש"י: כל זה קבלו היהודים עליהם, לאמר שנה בשנה את הדברים הללו שעם הספר).

ומה ראו על כהה – מה ראה אחשורי שנחטמש בכלים של בית המקדש, משום שהישב שבעים שנים ולא נגאל, ומה הגיע אליו – שהרג לושתי. פירוש אחר: מה ראה מרדכי שנתגרה בהמן, על כהה – לפי שעשה עצמו עבדה-זורה, ומה הגיע אליו – שהתרחש להם הנס. פירוש שלישי: מה ראה המן שנטקנה בכל היהודים, על כהה – משום שמרדי לא יכרע ולא ישתחוו, ומה הגיע אליו – ותולו אותו ואת בניו על העין. פירוש רביעי: מה ראה אחשורי להביא את ספר הזכרונות, על כהה – שזימנתו אסתר להמן עמו, ומה הגיע אליו – שהתרחש להם נס (רב הונא להלן יט). – בברור דעתו והתנאים מהין קורא אם את המגילה ויצא ידי חובה).

קימו וקבלו... – קיימו למללה מה שקיבלו למללה. מכאן שאסתר ברוח הקודש נאמרה (שמואל, לעיל ז); קיימו מה שקיבלו כבר (בمعنى הר סיני שקיבלו בכפיה, חזרו וקיבלו מוזון). רבא – שבת פח).

וימי הפורים האלה לא יעמדו מותק היהודים וכרכם לא יסוף מזרים – מכאן שאסתר ברוח הקודש נאמרה (ע' לעיל ז).

...את כל תקף, לקים את אגרת הפרסים הזאת השנית – נחלקו תנאים בפירוש 'תיקוף' אם של אחשורי או של מרדכי או של המן או תוקפו של הנס. [ונפקא מינה מהין הקפיד הכתוב לקרא את המגילה, מתחילה או מאיש יהודי או מאחר הדברים האלה גדול... או מביללה ההוא. (רבי יוחנן, להלן יט).]

דברי שלום ואמת – מלמד שצרכיה שרטוט כאמתת של תורה.
דברי הוצאות ווועקתם. ומאמיר אסתם קים... – 'קאים' עליה גם על דברי הוצאות.

ורצוי לרבי אחוי – מלמד שפירושו מנגנו מקצת סנהדרין.

דף יד

ככ. כמה נביאים עמדו להם לישראל?

תניא, הרבה נביאים עמדו להם לישראל, כפלים כיוצאי מצרים, ולא נכתבו כלל אלא נבואה שהוועכה לדורות נכתבה ושלא הוערכה לא נכתבה. ובכתובים אפשר למנות ארבעים ושמונה נבאים ושבע נביאות (כמפורט בגמרא וברש"י).

דף טז

אמר רב אדר א דמן יפו: עשרה בני המן ו'עשרה' צריך לאמרן בನשימה אחת. מה טעם – قولם נפחו נשמתם כאות.

כתבו התוס' שהקריאת בנשימה אחת אינה מעכבות בדייעבד. והראב"ה (ח"ב תקסד) נסתפק בדבר (ע' בשורת מהרי"ל ט).

אמר רבי יוחנן: ו' של י'ו'תא' צריך לモתחו בזקיפה.

יש מפרשין שיעשה אותן ו' גודלה (עפ"י הרא"ש ועוד). ויש מפרשין: ימתה את ראש הו"ז ליהוּתָה כזקופה (עפ"י ר"ן והובא בט"ז ובמשנ"ב), ועתה אין נהגים כן אלא כפירוש הראשון (לבושי שרד. מובא בשער החזון תרצעא,יד).

עשרה בני המן נכתבים 'אריה על גבי אריה ולבינה ע"ג לבינה' (– הכתב על הכתב והחלק על החלק, שלא כשאר שירות).

א. כתוב והמשנה-ברורה (תרצא סק"י, עפ"י רש"ג) שהחלק צריך להיות כפליים מן הכתב. ויש מי שהורה עפ"י דברי הדרmb"ם, להקשר מגילות שנקתבו כשהחלק כשיעור תשעה יוד"ג [שיעור הריווח שבפרשנה סתומה], גם אם איןנו כפליים מהכתב (עפ"י שי"ת או רצין ח"א מז).

ב. נהגו (עפ"י מסכת טומין) שיעשרה בני המן, עם תיבת איש-בתיחלה ויעשרה לבסוף, כתובים כולם בעמודה שלימה. ויש שאין נהגים כן אלא ממשיכים לכתב המגילה באותו עמוד. והגר"א (תרצא ס"ק כה) ערדע על מנהג הטופרים להגדיל כתיבת עשרה בני המן כדי למלא העמוד, והרי לא גמסר לנו לכתבן באותיות גדולות משאר המגילה, ודעתנו לכתבם בכתב רגיל בסוף העמוד [כדי לסייע העמוד בעשרה']. ויש מהדרים לכתב מגילה בת י"א שורות כדי שעשרה בני המן יملאו עמוד שלם בכתיבתה וריגלה. (וע"ע: בית אפרים או"ח ט-ע; חותם סופר או"ח קפט-קצ; נשמת אדם קנד; בנין צין החדשות ט).

דף יז

כד. א. בן כמה היה ישמעאל כשנולד יעקב אבינו?

ב. בן כמה היה יעקב כישמעאל מות?

ג. בן כמה היה יעקב כשבמד על הברא בארם נהרים?

ד. בן כמה היה יעקב כשנולד יוסף ובן כמה היה כשהגיעה אל יצחק אביו בחזרתו מארם?

א. כשנולד יעקב היה ישמעאל בן שבעים וארבעה (שהרי יצחק היה בן שים בלבד יעקב ועשו, וישמעאל גדול מיצחק ארבע עשרה שנה כמבואר מן הכתובים).

ב. כאשר יעקב נתברך מאביו בצאתו מביתו לחרן, בו בפרק מות ישמעאל (בஹיוון בן 137 כתוב) ואו לקח עשו את מחלת בת ישמעאל (שקידשה לו אביה ומות, והשיאה נביות איה), וודו שכתב ויקח את מחלת בת ישמעאל אחות נביות).

ג. כשבמד יעקב על הברא היה בן 77. (בן 63 היה בצאתו לחרן [שהרי בו בפרק מות ישמעאל והוא בן 137 כנזכר, הסר מזון 74 שנה טרם לידת יעקב – הרי 63], ועוד 14 שנה היה מוטמן בבית עבר – כפי המוכח מחשבון שנותיו).

ד. כשנולד יוסף היה יעקב בן 91. וכשהגיאו לאביו יצחק היה בן 99. (14 שנה בבית עבר ועוד 20 שנה בבית לבן ועוד כשנתים בדרכו חורה).

קלב